

ARAP BAHARI ÖNCESİ FİLİSTİN'İN İÇSEL DİNAMİKLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE'NİN FİLİSTİN MESELESİNE YAKLAŞIMI

Mevlüt AKÇAPA*

ÖZET

Filistin sorunu Yahudilerin Balfour Deklarasyonu'nun ardından Filistin'e göçüyle başlamıştır. İsrail Devleti'nin resmen kurulması ile de bölgede tansiyon yükselmiştir. Sürecin başında İsrail ve Arap ülkeleri arasında savaş ve çatışmalar başlamıştır. İlerleyen yıllarda ise İsrail'e karşı Filistinliler farklı direniş yollarına başvurmuşlardır. Tarihsel süreçte Filistin'in içsel dinamikleri de şekillenmeye başlamıştır. Türkiye en başından beri Filistin sorunu ile yakından ilgilenmiştir. Filistin davasına uluslararası platformlarda destek veren Türkiye, aynı zamanda İsrail ile de diplomatik ilişkiler geliştirmiştir. Bu noktada soruna çözüm arayışlarında da Türkiye aktif olarak yer almaya çalışmıştır. Filistin'in içsel dinamikleri arasındaki farklılıklar, Türkiye'yi bu gerçekliğe göre hareket etmeye zorlamıştır. Bu çalışmada Türkiye'nin El-Fetih ve Hamas gibi öne çıkan aktörler üzerinden Filistin meselesine yaklaşımı analiz edilecektir. Arap Baharı sonrası Orta Doğu'da yeni bir denklem kurulduğu için çalışma Arap Baharı öncesi gelişmelere odaklanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Filistin, Türkiye, İsrail, Hamas, El-Fetih.*

Jel Kodları: *F50, F59, D70*

TURKEY'S APPROACH TO THE PALESTINIAN ISSUE IN THE CONTEXT OF PALESTINIAN INTERNAL DYNAMICS BEFORE THE ARAB SPRING

ABSTRACT

The Palestinian problem has started with the immigration of Jews to Palestine after the Balfour Declaration. After the establishment of Israel, the tension has increased in the region. At the beginning of the process, wars and conflicts broke out between Israel and Arab countries. In subsequent years, the Palestinians have resorted to different ways of resistance against Israel. In the historical process, the

* Dr. Öğretim Üyesi, Bursa Teknik Üniversitesi, mevlut.akcapa@btu.edu.tr 0000-0002-7123-3317

Makale Geçmişi/Article History

Başvuru Tarihi / Date of Application : 20 Şubat 2021

Düzeltilme Tarihi / Revision Date : 17 Mart 2021

Kabul Tarihi / Acceptance Date : 17 Mart 2021

Araştırma Makalesi/Research Article

internal dynamics of Palestine have also begun to take shape. Turkey has been concerned with the Palestinian issue from the beginning. Turkey has supported the Palestinians in the international arena, but also has developed diplomatic relations with Israel. At this point for solutions to the problem Turkey has tried to take an active part. Turkey was forced to act according to this reality that the differences between Palestinian internal dynamics. In this study Turkey's approach to the Palestinian problem will be analyzed through prominent actors such as El-Fatah and Hamas. This study focuses on the pre-Arab Spring developments because a new equation has been established in the Middle East after the Arab Spring.

Key Words: *Palestine, Türkiye, Israel, Hamas, El-Fetih.*

Jel Codes: *F50, F59, D70*

1. GİRİŞ

Orta Doğu coğrafyası farklı dinlere ve kültürlere ev sahipliği yapmaktadır. Bu zenginlik tarihsel süreçte savaş ve çatışmalara evrilmiştir. Petrol faktörü de denkleme eklenerek söylenirse, uluslararası toplumun Orta Doğu'ya ilgisi her geçen gün artmıştır. Bir bölge için uluslararası toplumun ilgi odağında olmanın artı değer yaratması beklenirken, Orta Doğu halkları için bu ilginin getirisi savaşlar, çatışmalar, sorunlar ve karmaşık ilişkiler olmuştur. Tarih boyunca çalkantılı meselelerle hemhal olmuş bölgede sayısız sorun yumağının varlığı göze çarpmaktadır. Güncel tartışmaların başında gelen ve Arap Baharı olarak adlandırılan halk hareketleri de Orta Doğu'da sorunların, kavgaların, şiddetin hiç bitmeyeceğini bize hatırlatmaktadır. Sayısız sorun yumaklarından biri ve en çetrefilli olanı kuşkusuz İsrail-Filistin anlaşmazlığıdır.

19. yüzyılın sonlarında özellikle Avrupa'da yükselen Yahudi karşıtlığı, Yahudilerin yeni çözümler aramasına sebep olmuştur. Bu çözüm arayışı sürecinde ortaya çıkan Siyonizm anlayışı, Yahudileri yeni yurtlar arama fikrine itmiştir (Frangi, 1983, s. 29). Siyonizm fikrinin 19. Yüzyıl sonlarına doğru güçlenmeye başlamasıyla Yahudilerin 'vadedilmiş topraklar'a dönme motivasyonu da artmıştır. Bu noktada Balfour Deklarasyonu önemli bir kilometre taşı olmuştur. Deklarasyon sonrasında Yahudilerin Filistin topraklarına yerleşme çabasının arttığı söylenebilir (Erkmen, 2011, s. 9). İngiltere hükümetinin Filistin'in Yahudiler için ulusal bir yerleşim yeri olmasını desteklemesi de, Yahudileri cesaretlendirmiştir (Karsh, 2002, s. 9). İngilizler kendi hakimiyetleri altındaki bir Yahudi Devleti'nin, bölgedeki İngiliz hakimiyetini garanti edeceğini öngörmüşlerdir (Frangi, 1983, s. 41)

Bölgede yüzyıllar boyunca barış ve huzurun tesis edilmesini sağlayan Osmanlı İmparatorluğu'nun tarih sahnesinden çekilmesiyle birlikte kurulan düzen bozulmaya başlamıştır. 1916'da İngiltere, Rusya ve Fransa arasında yapılan gizli bir anlaşmaya bölgede yeni etki alanları tesis edilmiştir. Bu anlaşmayla birlikte Filistin'in kaderi şekillenmeye başlamıştır (Frangi, 1983, s. 39). Bu

yeni dönemde özellikle 1939-1945 yılları arasında Siyonist liderler Filistin’de terörü hakim kılmaya çalışmışlardır (Nakhleh, 1991, s. 65). Nakhleh’e (1991) göre İsraili liderler Filistin’de terör baronları ve uluslararası terör ustalarıdır. İsrail devletinin kurulması akabinde Arap ülkeleri ve İsrail arasında onlarca yıl sürecek bir savaş hali başlamıştır. Bu tarihten sonra Doğu Akdeniz savaşların ve çatışmaların meydana haline dönüşmüştür (Armaoğlu, 2005, s. 484).

Birinci Dünya Savaşının ardından Filistin İngiltere’nin idaresi altına girmiştir. Yahudilerin Filistin’e göç dalgası ile başlayan, bölgedeki çatışmaların durdurulması İngiltere için de bir sorun haline dönüşmüştür. İngiltere taraflar arasında uzlaşma yolları denemiş ardından Filistin topraklarını Araplar ve Yahudiler arasında paylaşırma önerileri geliştirmiştir. Ancak İngiltere’nin bu çabaları sonuçsuz kalmıştır (Armaoğlu, 2005, s. 484). Takip eden süreçte İsrail Devleti’nin kurulması ve buna mukabil Arapların büyük tepkisi ve karşı koymasıyla bölge bir savaş alanına dönmüştür. 1948 Arap-İsrail Savaşı, 1967 Savaşı, 1973 Savaşı, katliamlar, sürgünler, intifada hareketleri ve bu kargaşaya bir çözüm üretmek adına ortaya konan barış çabaları -Madrid, Oslo- ile Filistin meselesi tüm karışıklığı ve çözümsüzlüğüyle bugüne kadar ulaşmıştır. Meselenin tarihi süreci boyunca Filistin içinde birtakım dinamikler ortaya çıkmış olayların ortasında aktörler olarak varlıklarını göstermişlerdir. Bu çalışmada öncelikle Filistin’in içsel dinamikleri kısaca analiz edildikten sonra, bu dinamikler bağlamında Türkiye ile Filistin ilişkileri masaya yatırılacaktır.

2. FİLİSTİN’İN İÇSEL DİNAMİKLERİ

İsrail Devleti’nin kurulması bir anlamda Filistin milliyetçi hareketinin yenilgisi anlamına geliyordu. Yahudilerin Filistin’e gelişi ve sonucunda bir devlet ilan etmesi ile bölgede süregelen çatışma sürecinde Filistinliler İslam dünyasından gelecek desteğe güvenmişlerdir. Ancak süreç ilerledikçe bunun gerçekçi bir çözüm olmadığına inanmaya başlamışlardır. Dolayısıyla, içsel bir motivasyonla kendi direniş örgütlerini oluşturmaya başlamışlardır. Özellikle 1967 savaşı sonrasında Filistin’de örgütlü direniş çabalarının yükselişe geçtiği söylenebilir (Gökçınar , 2009, s. 101). Gerek bölge Arap ülkelerinin desteğiyle gerekse kendi iradeleriyle ortaya çıkan Filistin’in içsel dinamikleri olarak El-Fetih, FKÖ ve Hamas öne çıkan ve etkin olan unsurlar olarak ifade edilebilir.

2.1. El-Fetih

Yaser Arafat’ın önderliğini yaptığı El-Fetih, 1958 yılında Kuveyt’te kurulmuştur. El-Fetih şüphesiz İslamcı ideolojiden etkilenmiş bir örgüttü. Açılımı Harekat al-Tahrir al-Filastiniya anlamına gelen HATAF kısaltma adıyla yola çıkan örgüt liderleri, kelimeyi ters çevirerek elde ettikleri FATAH kısaltmasını kullanmışlardır. FATAH Kurani kavramlar olan ‘fetih ve ‘zafer’ anlamlarına gelmektedir. El-Fetih’in kurucusu arasında Arafat’la beraber Khalil Wazir, Salah Khalaf, Khaled al-Hassan, Adil Abdel Karim, Mohammed Yusuf al-Najar, Khalid al-Amira, and Abdel Fatah Lahmoud gibi isimler de yer almıştır (Schanzer, 2008, s. 17). El-Fetih örgütlenmesinde Müslüman Kardeşler üyelerinin varlığı

dikkat çekmektedir. Arafat da bu kimliğe sahip üyelerden biri olarak öne çıkmıştır. Bu durum örgütün kuruluşunda ideolojik anlamda net bir duruşun olmadığı imajını vermektedir. İdeolojik anlamda bir homojenlik söz konusu değilse de İsrail'e karşı silahlı mücadele ile başarı sağlanabileceği konusunda ise tüm örgüt mensuplarının aynı fikirde olduğunu söylemek mümkündür (Boran, 2006, s. 87). El-Fetih örgütlenmesinde Arafat'la beraber öne çıkan isimler Ebu İyad ve Ebu Cihad'tır (Arı, 2005, s. 329).

İsrail'le mücadele temel fikrinin yanı sıra, El-fetih örgütü aslında Arap devletlerinin Filistin meselesini kendi çıkarları doğrultusunda kullanma çabalarına karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Mısır Cumhurbaşkanı Nasır'ın Arap dünyasındaki liderlik çabasına Filistin meselesini alet etmesi ve diğer Arap ülkelerinin de bu yöndeki çabaları El-Fetih kurucularının tepkiselliğinin haklı bir gerekçesi olduğunu göstermektedir (Arı, 2005, s. 332). Örgütlenme faaliyetlerini kuruluşundan itibaren gizlilik içinde sürdüren El-Fetih, 1959 yılında Ürdün Komünist Partisinden ayrılan bir grubu da yanına alarak "Filistinimiz" adlı dergiyi çıkarmıştır. Bu sayede El-Fetih örgütlenmesi Lübnan, Suriye ve Ürdün'de varlığını göstermiştir (Boran, 2006, s. 88). El Fetih ilk askeri operasyonunu 3 Ocak 1965'te gerçekleştirmiştir. İsrail'in Galilee bölgesindeki bir su sistemine patlayıcı yerleştirerek yapılan operasyon bir İsraili yetkilinin bombayı fark etmesiyle başarısız olmuştur (Schanzer, 2008, s. 17). 1967 yılındaki Kerame direnişiyle rüşünü ispat eden El-Fetih, Filistinliler açısından en önemli örgüt haline dönüşmüştür (Burhan, 2008, s. 78-79). İsrail ekonomisini baltalamak, İsrail'e devam eden göçün önüne geçmek, Siyonistlerin rahat bir hayat yaşamasına müsaade etmemek gibi faaliyetler E-Fetih'in hedefleri arasında öne çıkan unsurlardır (Gökçınar , 2009, s. 105).

2.2. FKÖ

FKÖ, 1964 yılında Filistin Ulusal Konseyi tarafından kurulmuştur. Bu konsey Arap ülkelerinden oluşan bir konsorsiyum şeklinde örgütlenmiştir. FKÖ bu yapıyla Filistin direnişin bir çatı örgütü olarak dizayn edilmiştir (Gökçınar , 2009, s. 106). Bu noktada Arap dünyasında liderlik iddiası olan Nasır'ın El-Fetih'in hızlı gelişimden duyduğu endişeden bahsedilebilir. Nasır'ın Filistin direnişini kendi denetimi altında tutmayı ve istediği şekilde yönlendirmeyi amaçlayan politikalarına El-Fetih, İsrail'e karşı şiddeti ve silahlı mücadele yöntemini seçerek karşılık vermeye çalışmıştır (Boran, 2006, s. 89-90). Sonuç olarak El-Fetih İslam dünyasından gelen desteğe itibar etmekle birlikte bağımsız hareket edebilme seçeneklerini değerlendirmeye çalışmıştır.

İsrail ve Arap devletleri arasında cereyan eden 1967 yılındaki Altı Gün Savaşında ağır bir yeniliye uğrayan Arap Ülkelerinde Nasır'ın etkisi giderek azalmaya başlamıştır. Bu süreçte El-Fetih ise etkisini artırmıştır. Yaser Arafat'ın örgütte liderliği alması ile beraber de örgütün niteliğinde değişimler olmuştur. Arafat liderliğinin Filistin direnişinde daha etkin bir rol oynadığı değerlendirilmektedir (Boran, 2006, s. 90). FKÖ 1973 sonrasında diplomatik ilişkilere de ağırlık vermeye başlamıştır. Bunun bir sonucu olarak Arap Birliği ve BM, FKÖ'nün Filistinlileri temsil eden meşru bir örgüt olduğunu kabul etmiştir (Boran, 2006, s. 90).

2.3. HAMAS

Hamas, Müslüman Kardeşler orijinli İslami bir harekettir. FKÖ'nün İsrail'e karşı verdiği mücadeleyi etkisiz olarak değerlendiren Hamas yönetimi daha etkin bir mücadele önermiştir. İdeolojik olarak Müslüman Kardeşlere yakınlığı olsa da örgütsel olarak tanınırlığı 1987 yılındaki 1. İntifada sonrasında gerçekleşmiştir. İntifada sürecinde varlığını hissettiren örgüt, İsrail'le diplomatik ilişkiler kurulmasına karşı olmuş ve yalnızca silahlı mücadele yöntemini benimsemiştir (Burhan, 2008, s. 83). Kear'a (Kear, 2019) göre Hamas da tüm İslamcı hareketler gibi 'esrarengiz' bir yapılanmadır ve kategorize edilip anlaşılması kolay değildir. 1. İntifada ile birlikte görünür olan Hamas eş zamanlı olarak İsrail işgaline karşı direnirken, diğer taraftan da El-Fetih'in Filistin'deki hegemonyasını kırmaya odaklanmıştır (Kear, 2019, s. 47).

Hamas kurulduğu andan itibaren Filistin direnişinde hem sivil anlamda hem de askeri olarak önemli bir aktöre dönüşmüştür. İsraili askerlerin kaçırılması gibi ses getiren eylemlerle varlığını kabul ettiren Hamas, Abdullah Azzam Tugayları gibi askeri oluşumlarla da silahlı direnişini kuvvetlendirmiştir. Bunun gibi çok sayıda alt kuruluşunu 1991 yılında İzzeddin el Kasım Tugayları altında birleştirene örgüt, aynı zamanda tüm Filistin topraklarında bir yardım kuruluşu gibi faaliyet göstermiştir. Hamas, İsrail tarafında terör örgütü olarak kabul edilmiştir. Buna ABD ve AB gibi başat aktörler de destek vermiştir (AYHAN, 2009, s. 113).

2. İntifada olaylarının ardından Hamas'ın Filistin'deki etkinliğinin artmıştır. Bununla birlikte Yaser Arafat'ın 2004'teki ölümüyle beraber El-Fetih'in gücünün azalması bu boşluğu Hamas'ın doldurmasına yol açmıştır. Hamas Filistin'de 2006 seçimlerine katılmış ve ciddi bir seçim zaferi elde etmiştir. Ancak başta İsrail yönetimi olmak üzere, ABD ve Batılı yönetimler Hamas'ın terörle olan ilişkisini öne çıkararak bu seçim zaferini tanıma konusunda geri durmuşlardır. Hamas'ın İsrail'i tanınması ve silahlı mücadeleyi bırakmasını bir önkoşul olarak dayatmışlardır (AYHAN, 2009, s. 118). 2006 seçimleri sonrasında ortaya çıkan yeni durum Filistin'de belirsizliğin artmasına sebep olmuştur. Bunun doğal bir sonucu olarak da El-Fetih Batı Şeria'yı, Hamas da Gazze Şeridi'ni kontrol etmiştir. Böylece Filistin direnişi de kendi içinde bir bölünme yaşanmıştır. Hamas ve El-Fetih arasında bu süreçten sonra başlayan çatışmalar Filistin sorununu başka bir boyuta taşımıştır. İki örgüt arasındaki bu şiddet birçok gözlemci için sürpriz olarak değerlendirilebilir. Çünkü on yıllar boyunca Orta Doğu'daki gelişmelerin odağında Filistin ve İsrail arasındaki çatışmalar gündeme gelmişti. Filistin'in içsel dinamikleri arasındaki bu rekabet yeni bir durum olarak ortaya çıkmıştır (Schanzer, 2008, s. 2). Hamas'ın kontrolündeki Gazze'ye İsrail'in abluka uygulaması ve uluslararası toplumun da buna sessiz kalması sonucunda Gazze'de yaşam Filistinliler için oldukça zorlaşmıştır (AYHAN, 2009, s. 127).

3. FİLİSTİN'İN İÇSEL DİNAMİKLERİ BAĞLAMINDA TÜRKİYE İLE İLİŞKİLER

Türkiye Cumhuriyeti'nin, tarihi boyunca iktidarda hangi ideolojik grup olursa olsun Filistin meselesi konusunda her zaman hassas olduğu gözlenmiştir. Filistin meselesinde gözle görünür bir

duygusallığın ön planda olduğunu söylemek mümkündür. Filistin-Türkiye ilişkilerinin tarihsel sürecini temelde iki ayrı dönemde incelemek mümkündür; 2000’li yıllar öncesi ve sonrası. Her iki tarafta da 2000’li yıllarda tarihi kırılmalar yaşanmıştır. 2002 yılında başlayan Ak Parti iktidarıyla birlikte Türkiye’nin hem iç, hem dış politikasında ciddi anlamda değişimler gerçekleşmiştir. Türkiye’nin Orta Doğu ülkeleri ile ilişkileri yakınlaşmış ve bölgede süregiden çatışma süreçlerine ilgisi artmıştır. Filistin meselesi de bunların başında gelmektedir. Türkiye Filistin ve İsrail arasındaki barış görüşmelerini desteklerken diğer taraftan da Filistin içindeki ayrılıkların çözümü için de çaba göstermiştir. Filistin tarafında ise El-fetih ve Hamas arasında tırmanan gerilim 2006 seçimlerinden Hamas’ın galip çıkmasıyla zirveye ulaşmıştır. İki grup arasındaki çatışmalar sonucunda El-fetih Batı Şeria’da hakimiyet kurarken Hamas Gazze’de yönetimi ele geçirmiştir.

3.1. 2000 Öncesi Filistin-Türkiye İlişkileri

Filistin sorunu 1947’de uluslar arası platforma taşınana kadar; Filistin’in İngiltere mandasında olması ve bu bölgedeki sorunların belki de İngiltere’nin iç politika meselesi olarak değerlendirilmesi sebebiyle Türkiye’nin belirgin bir Filistin politikası olmadığını söylemek mümkündür. İsrail –Filistin sorununun 15 Mayıs 1947’de uluslararası platforma taşınması ile birlikte Türkiye bu konuda bir politika belirleme, sorunun çözümü adına bir pozisyon alma çabası içine girmiştir. BM’de görüşülmeye başlanan süreçte Türkiye, Taksim Kararı’na karşı olumsuz bir tutum sergileyerek Araplarla aynı fikirde olmuş ve bağımsız bir Filistin devletinin kurulmasına yönelik bir tavır belirtmiştir. Türkiye, 1947’deki BM Genel Kurulunda oylamaya sunulan taksim planının da aleyhinde oy kullanarak Filistin’in yanında yer aldığını yeniden açıkça göstermiştir (Erhan & Kürkçüoğlu, 2002, s. 637). Bu oylamada 33 BM üyesi ülke planı onaylarken, 13 üye planın karşısında oy kullanmıştır (Karsh, 2002, s. 7).

Mısır, Suriye, Ürdün ve Irak’ın İsrail Devleti’nin bağımsızlığını ilan etmesi neticesinde İsrail topraklarına girmeleri ve sonrasında yaşanan gelişmeler; Arap ülkeleriyle birlikte hareket eden Türkiye’nin tutumunu değiştirmeye başlamıştır. Türkiye, ABD ve Fransa ile birlikte, Arap devletlerinin karşı olduğu Filistin Uzlaşma Komisyonu’na katılarak, İsrail’in varlığı konusunda bir tavır değişikliğine gitmiştir (Erhan & Kürkçüoğlu, 2002, s. 640). Türkiye’nin, İsrail’i ilk tanıyan Müslüman ülke olması Türkiye’nin pozisyonunu değiştirdiğinin bir işareti olarak değerlendirilmiştir. Kuşkusuz ABD ile o dönemde yakın ilişkiler kurma çabası Türkiye’nin İsrail’le ilgili tavrını belirleyen en önemli etken olmuştur (Ünalın, 2008, s. 57). Ancak, bu gerçeklik Türkiye’nin Orta Doğu ülkeleri ile arasında mesafenin oluşmasına engel olamamıştır. Türkiye’nin NATO üyeliği de bu mesafeyi artıran bir gelişme olmuştur. Süveyş Krizi sırasında Türkiye’nin Mısır yanlısı tutumu bile Arap ülkeleri nezdinden oluşan Türkiye algısını değiştirmeye yetmemiştir.

1960 sonrasında Türkiye yeniden Filistin meselesinde Arap ülkelerinden yana bir dış politika izlemeye başlamıştır. Özellikle 1967 savaşı sırasında İsrail aleyhindeki tutumunu netleştirmiştir (Arı, 2005, s. 174). Bu döneme kadar Filistin sorununda Arap ülkeleri ve İsrail bağlamında dış politika üreten

Türkiye'nin, 1967 savaşı sonrası Filistin'in içsel bir dinamiği olarak varlığını hissettirmeye başlayan FKÖ'ye sempati ile bakmıştır (Ünalın, 2008, s. 59). 70'li yıllara gelince Türkiye artık bir aktör olarak tanıdığı FKÖ ile ilişkilerini geliştirmiştir. FKÖ'nün Filistinlileri temsilcisi olması konusunda desteğini her platforma göstermiştir. Bu yakın ilişkilerin sonucu olarak da 1979 yılında FKÖ'nün Türkiye'de temsilciliği açılmıştır (Özcan, 2006, s. 33).

İsrail'in terörist olarak tanımladığı FKÖ ile Türkiye'nin sıcak ilişkiler içine girmesi, İsrail'i oldukça rahatsız eden bir gelişme olmuştur. Ancak Türkiye, özellikle Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'na hâkim olan FKÖ yanlısı havanın etkisiyle, İsrail'le gerilen ilişkilerini düzeltmeye yönelik ciddi sayılabilecek bir gayret göstermemiştir. Türkiye, 1975'de BM Genel Kurulu'nda da gündeme gelen Siyonizm'in bir çeşit ırkçılık olduğuna dair fikri desteklemiştir. Bu yüzden Türkiye-İsrail ilişkilerinde bu dönemde ciddi bir sorunun varlığından söz edilebilir (Sönmezoğlu, 2006, s. 369).

1980 öncesi dönemde Türkiye-FKÖ ilişkilerine hükümetleri ya da siyasi aktörleri aşan bir noktadan bakacak olursak, ideolojik anlamda yakınlaşmaların olduğu görülmektedir. Soğuk Savaş yılları boyunca Filistin meselesi bağlamında Arap-İsrail anlaşmazlığında Arapların Sovyetlere olan yakınlığı ve hatta ülkemizdeki bazı marjinal sol grupların Suriye ve Lübnan'daki Filistin Kurtuluş Örgütü kamplarında eğitim aldığı bilinmektedir. "Denizler ve Filistin" adlı kitabında Feyzioğlu bu ilişkileri ve 1973 Yom-Kippur Savaşı'nda Filistin saflarında savaşa katılan bu sol grupların bazı mensuplarının hikayelerini anlatmaktadır (Feyzioğlu, 2011). Türk solunun bu tutumu ABD'nin bir uydusu niteliğinde olan ve Orta Doğu' da ABD çıkarlarını koruyan İsrail'e karşı bir duruş olarak değerlendirilebilir. Bir anlamda Türk solu İsrail-Filistin meselesi üzerinden ABD karşıtlığını devam ettirmiştir.

Mısır-İsrail Barış Antlaşması'nın ardından Türkiye, Orta Doğu sorununun barışçıl yollarla çözülmesi gerektiğini, ifade etmiştir. Bu noktada İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi Türkiye tarafından da bir ön şart olarak ifade edilmiştir. Türkiye, Camp David sürecinin başarılı olabilmesinin Filistinlerin haklarına riayet edilmesi ile gerçekleşebileceğini savunmuştur. Bu dönemde ABD ve İsrail ya da diğer aktörlerin çoğunlukla gözden kaçırdıkları şey, Filistinlilerin tercihini dışlayan bir Ortadoğu müzakeresinin kabul edilemez oluşuydu (Khalid, 1988, s. 511). Barış sürecinin ilk yıllarında Arap ülkeleri Mısır'la bazı sorunlar yaşamıştır. Bununla birlikte Türkiye'nin, diğer Arap ülkeleri gibi İsrail'le barış süreci yürüten Mısır'la ilişkilerinde bir sorun ortaya çıkmamıştır. Bu noktada barış sürecini ABD'nin destekliyor oluşu Türkiye'nin tutumunu da etkilemiştir (Ünalın, 2008, s. 61).

1988 yılında, Türkiye sürgünde ilan edilen Filistin Devleti'ni ilk tanıyan ülkelerden biri olmuştur (Türkiye-Filistin siyasi ilişkileri, 2012). Türkiye'nin Arap ülkelerinden önce davranarak bu kararı almasında, 1960'ların ortalarından itibaren bölge sorunları karşısında izlenen Arap yanlısı tutum etkili olmuştur. Fakat bu olgunun yanında Türkiye'nin Filistin Devleti'ni tanımasını kolaylaştıran bir diğer etken Filistin Devleti'nin ilanı sırasında, Yaser Arafat'ın BMGK' nin 181, 242 ve 338 sayılı kararlarını

tanıdığını açıklayarak, İsrail ile yan yana bir devlet kurma arzusunu ortaya koyması ve FKÖ'nün terörizme karşı olduğunu vurgulamasıdır (Karartı, 2010, s. 153-154).

3.2. 2000 Sonrası Filistin-Türkiye İlişkileri

2000'li yılların başında dışişleri bakanı olarak İsmail Cem'in Orta Doğu ile ilişkilerde attığı olumlu adımları, 2002 yılında iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi iktidarı da devam ettirme eğiliminde olmuştur. 2002 sonrasındaki dış politika yaklaşımı Orta Doğu'da daha aktif bir rol alma temayülündeydi. Türkiye bu dönemde Orta Doğu'daki barış girişimleri desteklemiş, süreçlerin içinde yer almaya çabalamıştır (Ünalın, 2008, s. 84). Bununla birlikte Türkiye'nin 2002 sonrasında Filistin yanlısı tutumu artarak devam etmiştir. Uluslararası toplumda eleştirileri de göze alarak Filistinlilerin haklarını savunma konusunda Türkiye'nin etkin bir dış politik çizgi izlemeye başladığı söylenebilir. İntifadalar ile birlikte etkinliği artırıp Filistin meselesinde önemli dinamiklerden biri haline gelen Hamas, bu dönemde öne çıkan aktörlerden biri olmuştur. Hamas'ı terörist örgüt olarak tanımlayan İsrail ve ABD'nin aksine Türkiye'nin bu konudaki tutumu farklılık arz etmiştir. İlerleyen yıllarda bu farklı yaklaşımdan kaynaklanan olaylar Türkiye-İsrail ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir.

Örneğin, Hamas lideri Şeyh Yasin bir saldırı sonucunda öldürüldüğünde Türkiye, İsrail'in bu eylemini barış sürecini bozma girişimi olarak tanımlamıştır. Türkiye en üst perdeden Hamas liderine yapılan bu saldırının barış çabalarına gölge düşüreceğini ifade etmiştir (İsrail'e tüm dünyadan tepki yağdı, 2004). Olayın şiddet boyutunun eleştirilmesinin yanı sıra Türkiye'nin bu tutumu bundan sonraki yaklaşımının nasıl bir seyirde olacağını da ipuçlarını vermiştir. Yine aynı olayla ilgili Türkiye kamuoyunda da İsrail karşıtlığının arttığı gözlenmiştir. Yine Abdülaziz Rantisi'nin İsrail silahlı güçlerince düzenlenen bir saldırı sonucunda öldürülmesi Türkiye tarafından eleştirilmiştir. Türk Dışişleri Hamas liderlerine yapılan bu saldırıları resmi bir şekilde kınamıştır (Hamas Lideri Rantisi'nin Öldürülmesi, 2004).

2004 yılında İsrail'in Hamas liderlerine yaptığı saldırılar dışında Türkiye-Filistin ilişkileri açısından önemli bir gelişme de Yaser Arafat'ın ölümüdür. Filistin meselesinde tarihsel süreçte çok önemli bir aktör olarak uluslararası toplumda tanınan Arafat'ın ölümü dengeleri değiştirici bir unsur olmuştur. Türk yetkililer başbakan, başbakan yardımcısı ve dışişleri düzeyinde cenazeye katılım sağlayarak hem Arafat'ın hem de Filistin'in Türkiye için önemli olduğunu bir kez daha vurgulamışlardır (Filistin Arafat'ı son yolculuğuna uğurladı, 2004).

FKÖ içinde El-Fetih'in etkinliği şüphesiz Yaser Arafat'ın kişisel karizması ile doğru orantılı olmuştur (Çubukçu, 2006). Bu anlamda Arafat'ın ölümü dengelerin bozulmasına, Filistin içindeki dinamiklerin başkalaşmasına ve dolayısıyla Türkiye'nin de yeni bir pozisyon almasına sebep olmuştur. Arafat'ın halefi olan Mahmud Abbas FKÖ liderliğini devralmış ve ardından 9 Ocak 2005 seçimlerinde devlet başkanı seçilmiştir (Filistin'de Abbas dönemi başladı, 2005). Bu seçim öncesinde dışişleri bakanı olarak Abdullah Gül İsrail ve Filistin'e bir ziyaret gerçekleştirmiştir (Türkiye'nin Kudüs başkonsolosu

göreve başlıyor, 2005). Seçimin arifesinde gerçekleştirilen bu ziyaret hem Türkiye-Filistin ilişkileri hem de bölgedeki gelişmeler açısından çok önemlidir. Türkiye'nin bu noktadan sonra İsrail ve Filistin arasındaki barış görüşmelerinde daha aktif bir rol alacağı değerlendirilmiştir.

Arafat sonrası ortaya çıkan siyasi boşluğu Mahmud Abbas'ın tam manasıyla dolduramaması birtakım siyasi krizleri beraberinde getirmiştir. Hamas, Filistinliler halk nezdinde El-Fetih karşısında üstünlük kazanmaya başlamıştır. Batı Şeria'daki yerel seçimlerde Hamas'ın artan oyları bu gerçeği açıkça ortaya koymuştur (Çubukçu, 2006). Hamas'ın yerel yönetimlerdeki Filistin halkını memnun eden icraatları ve sosyal alanlardaki faaliyetleri genel seçimlerde başarılı olmasının önünü açmıştır. Genel seçimler sonucunda Filistin meclisinde 132 sandalye kazanarak yarışı El-Fetih'in önünde tamamlayan Hamas, bu zaferin bir bedeli olarak İsrail ve ABD'nin yaptırım tehditleriyle yüzleşmiştir (Seçimler Sonrası Filistin, 2006). İsrail'i destekleyen aktörler dışında Mısır gibi bazı Arap ülkelerinin de kendi ülkelerindeki İslami hareketlere ilham verebileceği endişesini taşıdıkları görülmüştür (Filistin'de Hamas zaferi , 2006).

Böyle bir atmosferde Türkiye'nin bu dönemde Hamas'ı destekleyen bir tutum içinde olduğunu söylemek mümkündür. Türkiye, yaptırım tehditleri ve Hamas'ın terör örgütü olarak tanımlanmasına karşılık; Filistin halkının iradesine saygı gösterilmesi gerektiğinin altını çizmiştir (Ünalın, 2008, s. 91). Hamas yetkililerinin seçim zaferinin ardından Türkiye'yi ziyaret etmeleri de çok önemli bir gelişmedir. Hamas'ın Ankara'daki temaslarının ABD yönetimini çok rahatsız ettiği değerlendirilmiştir.

Seçim sonrasında Filistin'in içsel dinamikleri arasında yükselen bir çatışma havası hâkim olmuştur. El-Fetih ve Hamas arasındaki şiddet olayları artmaya başladığında Türk Dışişleri resmi bir açıklama ile iki tarafa da barış çağrısı yapmıştır. Bu çağrıda tarafların arasındaki çatışmanın Filistin davasına zarar verdiği hatırlatılmıştır (Filistin'deki Gruplar Arasında Artan Çatışmalar hk, 2007). Filistinliler arasındaki uzlaşma için çaba gösterirken, Türkiye aynı zamanda İsrail-Filistin görüşmelerine de aracılık etme gayreti içinde olmuştur. Bu amaçla Kasım 2007 yılında Şimon Peres ve Mahmud Abbas Türkiye'de bir araya getirilmiştir. İki devlet başkanı da TBMM'ne hitap etme fırsatı bulmuşlardır (Karartı, 2010, s. 153-154). Böylece Türkiye Hamas'ın meşruiyetini kabul ederken diğer taraftan da El-Fetih bağlamında da ilişkilerini zinde tutmaya çalışmıştır.

2008 yılı içinde Gazze'ye ve dolayısıyla Hamas'a yönelen İsrail'in şiddet politikası Türkiye tarafından barış sürecini tehlikeye atabilecek gelişmeler olarak karşılanmış ve konuyla ilgili hassasiyetler basın açıklamalarıyla uluslararası kamuoyuna duyurulmuştur. Türkiye'nin üstlendiği Suriye-İsrail diyalog süreci de belli bir noktaya gelmişken Gazze'ye yönelik askeri hareket, görüşmelerin kesintiye uğramasına neden olduğu gibi, Türkiye-İsrail ilişkilerinde geri dönülmez şekilde yeni bir dönemin sayfasını açmıştır (Karartı, 2010, s. 156). Türkiye Başbakanı Erdoğan, Türkiye'nin barış için çabaladığı bu dönemde İsrail'in bu eylemini 'saygısızlık' olarak nitelendirmiştir. Türkiye bu noktada diplomatik bir inisiyatif de alarak bazı görüşmelere imza atmıştır. Özellikle Suriye'de Halid

Meşal'le yapılan görüşme Filistinli gruplar arasında bir arabuluculuk gayreti içermiştir (M. Bölme, 2009, s. 13).

Orta Doğu'daki fikir ayrılıklarının varlığı İsrail'in işine gelmiştir. Çatışma süresince Katar, Suriye ve İran gibi ülkeler açıkça Hamas'ın yanında yer alırken, ABD, Mısır, AB ve Suudi Arabistan ise Fetih'in yanında yer almıştır. Bu diplomatik bölünmüşlüğü yanı sıra ortaya çıkan stratejik bölünmüşlük, İsrail için avantaja dönüşmüştür. Özellikle Hamas ile Fetih'in arasının açılması, Filistin direnişini bölmesi nedeniyle yine İsrail'in lehine olan bir gelişmeydi (Erkmen, İsrail-HAMAS Çatışmasının Taraflar Açısından Sonuçları, 2009). Bu noktada diğer birçok ülkeden farklı olarak Türkiye'nin iki tarafa da olan yaklaşımı Filistin meselesinin çözümüne odaklanmaktaydı. Türkiye'nin bölgede İsrail ve Arap dünyası arasında kurmaya çalıştığı denge, Gazze Operasyonu süresince ve sonrasında yaşanan gelişmeler ile bozulma eğilimine girmiştir. Türkiye, İsrail'in saldırılarını seçime dönük amaçsız bir operasyon olarak tanımlarken, İsrail, Türkiye'yi operasyonu yanlış analiz etmekle ve Hamas'ın terörist bir örgüt olduğunu anlamamakla suçlamıştır (Bayraktar & Yirik, 2009).

Bu dönemde İsrail'in Gazze'ye uyguladığı abluka Türkiye'nin en önemli dış politik gündemlerinden biri olmuştur. Meşhur "one minute" çıkışına sahne olan Davos'ta, Başbakan Erdoğan, İsrail'in Hamas'a olan yaklaşımı dolayısıyla Gazze'de yaşayan sivil halka yapılan haksızlıkları sert bir şekilde eleştirmiştir. Ayrıca Erdoğan, İsrail'e Filistin'le yaptığı görüşmelerde sadece El-Fetih'i muhatap almasının bölgeye barış getirmeyeceği konusunu hatırlatmıştır (Davos'ta kriz, 2009). Gazze'ye uygulanan abluka sadece Türk siyasetçilerinin değil, genel olarak Türk toplumunun yakın ilgi gösterdiği bir meseleye dönüşmüştür. Gazze'ye yardım götüren Mavi Marmara gemisine İsrail'in saldırısı ise Türkiye ve İsrail ilişkilerinde derin bir yara açmıştır.

4. SONUÇ

İsrail Devleti'nin kurulmasıyla başlayan ve Arap-İsrail savaşlarıyla devam eden süreçte zaman içinde Filistin'in içsel dinamikleri de Filistin davasında birer aktör olmuşlardır. Türkiye iktidarda hangi siyasi görüşünün olduğundan bağımsız olarak her durumda Filistin meselesi ile ilgilenmiş, bu konu Türkiye'nin en hassas olduğu meselelerden biri olmuştur. FKÖ, El-Fetih ve Hamas gibi aktörlerle iyi ilişkiler kuran Türkiye hem Filistin içinde birliğin sağlanması hem de Filistin-İsrail anlaşmazlığının çözümü noktasında inisiyatif almaya çalışmıştır. Ancak Filistin meselesinin zorluğuna Filistin'in içsel dinamikleri arasındaki ihtilaflar da eklenince çözüm arayışları zora girmiştir. Türkiye aynı zamanda İsrail'le de diplomatik ilişkiler kuran bir devlet olarak Filistin meselesine daha farklı yaklaşmıştır. Sürecin en başında İsrail'i ilk tanıyan Müslüman ülke olarak barış arayışlarına müdahil olması zorlaşmıştır. Ancak başında İsrail ve Arap ülkeleri arasında meydana gelen savaşlar ve çatışmalar zaman ilerledikçe farklı bir boyuta evrilmiştir. Türkiye de tarihsel süreçte değişime uğrayan Filistin problemine farklı diplomatik yollarla çözümler sunmaya çalışmıştır. İsrail Devleti'nin kurulmasının ardından on yıllar boyunca savaşlara neden olan sorunu uluslararası platformlarda da her zaman en

önemli gündem maddesi olmuştur. Camp David süreci ile birlikte Mısır ve ABD barış arayışları konusunda öne çıkan aktörler olmuştur. Türkiye tüm bu süreçler boyunca ana bir aktör olarak devreye giremese de hem Filistin’de hem de Orta Doğu’da barışın tesis edilmesi konusunda bir pozisyon belirlemeye çalışmıştır. 2000 sonrasında özellikle Ak Parti iktidarı ile birlikte daha aktif bir dış politika izlemeye başlayan Türkiye Filistin sorununa daha fazla müdahil olmaya çalışmıştır. Hem El-Fetih’le hem de Hamas’la yakın ilişkiler kuran Türkiye Filistinlilerin haklarının iade edilmesi konusunda İsrail’e baskı yapmıştır. 2006 seçimlerinde Hamas’ın demokratik seçimleri kazanması sonrasında ise Filistin sorunu bambaşka bir hale bürünmüştür. Filistin’in içsel dinamikleri arasında artan çatışmalar da sorunun katlayarak büyümesine yol açmıştır. Türkiye bu noktada da Filistin içinde çatışmaların durması ve diyalogun artmasını konusunda tarafları ikna etmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

Arı, T. (2005) “Geçmişten Günümüze Ortadoğu Siyaset, Savaş ve Diplomasi”, İstanbul: Alfa Yayınları.

Armaoğlu, F. (2005) “20.Yüzyıl Siyasi Tarihi”, İstanbul: Alkım Yayınevi.

Ayhan, V. (2009) “Filistin Direnişinde Politik İslam”, Ortadoğu Etütleri, 1(1).

Bayraktar, B., & Yirik, C. (2009) “Gazze Müdahalesi ve İsrail Seçimleri Sonrası için Öneriler”, İstanbul: Küresel Siyasal Eğilimler Merkezi.

BBC (2006) “Filistin’de Hamas zaferi”,
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2006/01/060126_hamas_lead.shtml, (18.12.2020)

BBC (2012) “İsrail, Hamas-El Fetih anlaşmasını kınadı”,
http://www.bbc.co.uk/turkce/haberler/2012/02/120207_israel_hamas.shtml, (12.11.2020).

BBC (2005) “Türkiye'nin Kudüs başkonsolosu göreve başlıyor”
http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2005/02/printable/050214_turkeymideast.shtml,
(15.10.2020)

Boran, Y. (2006) “Geçmişten Günümüze Filistin Direniş Hareketi El-Fetih ve HAMAS”, İstanbul: Mephisto Kitabevi.

Burhan, A. (2008) “Filistin-İsrail Çatışması ve Hamas”, Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.

Cnn Türk (2009) “Davos'ta kriz”,
<https://www.cnnturk.com/2009/dunya/01/29/davosta.kriz/511241.0/index.html>, (06.07.2020)

Çubukçu, M. (2006) “Filistin "Demokrasisi" ve El-Fetih”, Birikim Dergisi.
<http://www.birikimdergisi.com/birikim/makale.aspx?mid=82>, (15.06.2020).

- DW (2005) “Filistin’de Abbas dönemi başladı”, dw: <https://www.dw.com/tr/filistinde-abbas-d%C3%B6nemi-ba%C5%9Flad%C4%B1/a-2525504>, (18.12.2020).
- Erhan, Ç., & Kürkçüoğlu, Ö. (2002) “Filistin Sorunu”, B. Oran (Dü.) içinde, Türk Dış Politikası Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Erkmen, S. (2009) “İsrail-HAMAS Çatışmasının Taraflar Açısından Sonuçları”, ORSAM, <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=26>, (19.11.2020)
- Erkmen, S. (2011) “Filistin’in BM Macerası: İki Adım İleri Bir Adım Geri”, Ortadoğu Analiz.
- Feyzioğlu, T. (2011) “Denizler ve Filistin”, İstanbul: Alfa Yayıncılık.
- Frangi, A. (1983) “The PLO and Palestine”, (P. Knight, Çev.), London: Zed Books Ltd.
- Gökçınar, D. (2009) “Arap-İsrail Uyuşmazlığında Filistin Sorunu”, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hürriyet Gazetesi (2004) “ Filistin Arafat’ı son yolculuğuna uğurladı”, <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/filistin-arafati-son-yolculuguna-ugurladi-272725>, (12.11.2020).
- Karartı, B. (2010) “Oslo Anlaşması’ndan Günümüze İsrail-Filistin Anlaşmazlığı Ve Türkiye’nin Konuya İlişkin Politikası”, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Karsh, E. (2002) “The Arab-Israeli Conflict The Palestine War 1948”, Oxford: Osprey Publishing.
- Kear, M. (2019) “ Hamas and Palestine The Contested Road to Statehood”, New York: Routledge.
- Khalid, R. (1988) “The Uprising and the Palestine Question”, World Policy Journal, 97-517.
- M. Bölme, S. (2009) “Gazze’de Katliam: Türkiye, Orta Doğu ve Filistin Sorunu”, SETA.
- Nakhleh, I. (1991) “Encyclopedia Of The Palestine Problem”, New York: Intercontinental Books.
- NTV (2004) “İsrail’e tüm dünyadan tepki yağdı”, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/262600.asp>, (19.12.2020).
- Özcan, G. (2006) “Türkiye-İsrail İlişkilerinde Dönüşüm: Güvenliğin Ötesi” İstanbul: TESEV.
- Schanzer, J. (2008) “ Hamas vs. Fatah”, New York: Palgrave Macmillan.
- SETA (2006) “Seçimler Sonrası Filistin”. <https://www.setav.org/secimler-sonrasi-filistin/>, 14.10.2020)
- Sönmezoglu, F. (2006) “II. Dünya Savaşı’ndan Günümüze Türk Dış Politikası” İstanbul: Der Yayınları.

- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2007) “ Filistin’deki Gruplar Arasında Artan Çatışmalar hk”,
http://www.mfa.gov.tr/no_92---14-haziran-2007_-filistin_deki-gruplar-arasinda-artan-catismalar-hk_.tr.mfa, (02.01.2021).
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2012) “Türkiye-Filistin siyasi ilişkileri” <http://www.mfa.gov.tr/turkiye-filistin-siyasi-iliskileri.tr.mfa>, (14.11.2020)
- T.C. Dışişleri Bakanlığı (2004) “ Hamas Lideri Rantisi ’nin Öldürülmesi”,
http://www.mfa.gov.tr/no_62--_18-nisan_-2004__hamas-lideri-rantisi_nin-oldurulmesi-hk_.tr.mfa, (01.01.2021)
- Ünalın, L. (2008) “Adalet Ve Kalkınma Partisi Dönemi Türk Dış Politikasında Filistin Yaklaşımı”,
Yüksek Lisans Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kadir Has Üniversitesi, İstanbul.